

Marika Anttila

Oulun Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöydöt – tekstiilit ja niiden käyttö 1600–1800-luvuilla Suomessa

Tässä pro gradu -tutkielmaan pohjautuvassa artikkelissa tarkastellaan Oulun Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöytöjä. Nämä 1600–1800-luvuille ajoittuvat tekstiilit muodostavat monipuolisen löytökokonaisuuden, joka sisältää eri menetelmillä ja jopa eri materiaaleista valmistettuja tekstiilejä. Apuna tekstiilien tarkastelussa on hyödynnetty kolmea eri tutkimusmenetelmää. Tekstiilianalyysin avulla tarkastellaan tekstiilien laadullisia ja teknisiä ominaisuuksia, kuituanalyysin avulla selvitetään tekstiileiden materiaaleja ja kontekstianalyysin kautta pohditaan muun muassa tekstiilien käyttötarkoitusta ja päätymistä löytöpaikkaansa. Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöytöjä tarkastelemalla saadaan tietoa niin tekstiilien käytöstä kuin mahdollisista käyttäjistäkin. Lisäksi tekstiililöydöt auttavat pohtimaan 1600–1800-luvuilla Suomessa eläneiden ihmisten elämää ja tapoja.

*Textilfynden från Pikisaari och Storgatan i Uleåborg –
textiler och användningen av dem under 1600–1800-talen i Finland*

I den här artikeln, vilken grundar sig på en pro gradu-avhandling, granskas textilfynden från Pikisaari och Storgatan i Uleåborg. Dessa till 1600–1800-talen daterade textiler utgör en mångsidig fyndhet, vilken innehåller textiler tillverkade med olika metoder och till och med olika material. Tre olika forskningsmetoder har använts för som hjälpmedel i granskningen av textilerna. Med hjälp av textilanalys granskas textilernas kvalitetsmässiga och tekniska egenskaper, genom fiberanalys utreds textilernas material, och utgående från kontextanalys funderas det bland annat kring hur textilerna ämnats användas och hur de hamnat på sina fyndplatser. Genom att granska textilfynden från Pikisaari och Storgatan får vi information om såväl användningen av textiler som användarna av dem. Dessutom hjälper textilfynden oss fundera kring livet och vanorna hos de som levde i Finland under 1600–1800-talen.

Johdanto

Oulun kaupunkia on tutkittu arkeologisten kaivausten avulla eri vuosina ja eri alueilla. Kaivauksia on tehty muun muassa Oulun keskustan läheisyydessä sijaitsevilla Pikisaarella sekä aivan Oulun keskustassa sijaitsevilla Isollakadulla. Pikisaarella on suoritettu useampia kaivauksia, joista yksi sijoittui vuodelle 2007. Tällöin kaivettiin vanhan 1600–1800-luvuilla toimineen piki-ruukin läheisyydessä (Ylimaunu 2008). Joitakin

vuosia myöhemmin, vuonna 2010 suoritettiin kaivauksia puolestaan osoitteessa Isokatu 11 (Oikarinen 2011). Kummaltakin kaivaukselta tehtiin runsaasti erilaisia löytöjä, joihin kuului muun muassa tekstiileitä. Tarkastelin Pro gradu -tutkielmassani näiden kahden kaivauskohteen tekstiileitä ja niiden käyttöä ja merkitystä (Anttila 2022).

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöydöt muodostavat monipuolisen kokonaisuuden, johon sisältyy eri menetelmillä ja jopa eri mate-

riaaleista tehtyjä tekstiileitä. Ajoitukseltaan aineiston tekstiilit sijoittuvat 1600–1800-luvuille. Oulun alueen 1600–1800-lukujen tekstiileitä ja pukeutumista on tutkittu myös aikaisemmin. Nämä tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa hautalöytöjen ja perukirjamerkintöjen tarkasteluun (Esim. Kuokkanen 2014; Lipkin & Kuokkanen 2014; Lempiäinen 2016).

Tämän pro gradu -tutkielmani päätuloksiin perustuvan artikkelin tarkoituksena on ennen kaikkea selvittää millaisia Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöydöt ovat ja ovatko ne toimineet esimerkiksi vaatteina vai onko joukossa myös muita tekstiileitä. Lisäksi tekstiilien käyttötarkoitusta ja merkitystä pyrittiin selvittämään löytökontekstia tarkastelemalla. Tarkoituksena on myös pohtia millainen suhde vaatteilla ja pukeutumisella on 1600–1800-luvuilla ollut säätyyn ja identiteettiin niin Oulussa kuin muuallakin Suomessa. Näitä kysymyksiä tarkastellaan kolmen eri tutkimusmenetelmän, tekstiilianalyysin, kuituanalyysin ja kontekstianalyysin kautta.

Tutkittavat tekstiilit ja tutkimusmenetelmät

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöydöt muodostavat yhdessä 30 löytönumeron aineiston. Jotkin löytönumerot sisältävät vain yhden tekstiilikappaleen ja osa useampia tekstiilikappaleita (taulukko 1). Pikisaaren useita kappaleita sisältävä tekstiilikokonaisuus sijoittuu yhden löytönumeron alle ja Isonkadun tekstiilit loppujen 29 alle (Ylimaunu 2008; Oikarinen 2011). Suurimmaksi osaksi aineistossa ovat edustettuina villasta kudotut kankaat, mutta joukossa on myös joitakin nauhoja, muutama huovutettu tekstiili sekä yksi neulottu tekstiili. Villan lisäksi materiaaleista löytyy myös muutamaa muuta eläinkuitua sekä kasvikuituja.

Tekstiilianalyysi tehtiin koko tutkittavalle aineistolle ja sen tarkoituksena oli selvittää tekstiilien laadullisia ja teknisiä ominaisuuksia. Tekstiilien ulkonäköä, väriä ja kuntoa tarkasteltiin ensin paljain silmin havainnoimalla ja

samalla tekstiileistä otettiin myös suuntaa antavat mitat viivoittimella. Tarkemmat analyysit tekstiilien yksityiskohdista, sidoksien rakenteista ja lankojen ominaisuuksista tehtiin puolestaan mikroskooppia ja järjestelmäkameralla otettuja lähikuvia apuna käyttäen.

Tekstiileissä käytettäviä materiaaleja tarkasteltiin kuituanalyysin avulla. Koska suurin osa tekstiileistä vaikutti jo tekstiilianalyysin perusteella olevan villaa, suoritettiin kuituanalyysi vain yhdelletoista tekstiilille asian varmistamiseksi. Näistä yhdestätoista tekstiilistä yksi on Pikisaaresta ja loput Isoltakadulta. Kuituanalyysin suorittamiseksi tekstiilistä otettiin pieni näyte, jota tarkasteltiin valomikroskoopin alla. Tämän jälkeen mikroskooppikuvia verrattiin Antoinette Rast-Eicherin teoksen (2016) kuitunäytekuviin.

Tekstiili- ja kuituanalyysin lisäksi aineiston tekstiileitä tarkasteltiin myös löytökontekstin kautta. Kontekstianalyysin avulla tarkasteltiin muun muassa sitä, millaisesta ympäristöstä tekstiilit löydettiin, mitä muita löytöjä niiden kanssa tehtiin, millaisessa käytössä tekstiilit ovat olleet ja miten ne ovat löytöpaikalleen päätyneet. Kontekstianalyysin apuna hyödynnettiin Pikisaaren vuoden 2007 kaivausten kaivausraporttia sekä Isonkadun vuoden 2010 kaivausten kaivausraporttia (Ylimaunu 2008; Oikarinen 2011).

Tekstiilien ulkonäkö ja materiaalit

Suomen maaperä on usein hapanta, joten tekstiilit eivät säily siinä kovinkaan hyvin (Lipkin 2015: 43). Tämä näkyy myös Pikisaaren ja Isonkadun tekstiileissä, sillä yksikään näistä tekstiileistä ei ole säilynyt kokonaan ehjänä. Kuntonsa puolesta aineiston tekstiilit voidaan jakaa hyvin säilyneisiin, osittain rikkoutuneisiin, enimmäkseen rikkoutuneisiin ja rikkoutuneisiin tekstiileihin. Hyvin säilyneisiin sisältyvät sidoksiltaan ja langoiltaan ehjät, siistireunaiset tekstiilit, osittain rikkoutuneisiin paikoin purkautuneet, huopuneet tai rikkoutuneet tekstiilit, enimmäkseen rikkoutuneisiin useista kohdista purkautuneet,

Taulukko 1. Pikisaaren ja Isonkadun tekstiililöydöt.

Löytö- paikka	KM- numero	Kpl	Koko (cm)	Kunto	Materi- aali	Sidos	Langan- kierre	Langan paksuus (mm)	Koristelut	Tarkoitus
Pikisaari	2007122: 116a	11	Isoin 19,5x10,5 pienin 2x1	Enim- mäkseen rikkoutu- nut	Villa/ (kasvi- kuitu?)	Toimikas 2/2 / Palttina 1/1	z-kierre/ z-kierre	n. 1/n. 0,5	Ompelei- den jälkiä. Napinläpiä.	
Pikisaari	2007122: 116b	6	Isoin 4x3,5 pienin 2x1	Rikkoutu- nut	Villa					
Isokatu 11	2010054: 432	1	25,5x20,5	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 2	Ompelei- den jälkiä. Yhdessä kohdassa palttina 1/2.	
Isokatu 11	2010054: 702	1	13,5x13	Hyvin säilynyt	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 0,5		
Isokatu 11	2010054: 912	11	Isoin 12,5x7 pienin 4,5x2,5	Enim- mäkseen rikkoutu- nut					Mahdol- lisesti napinläpi.	
Isokatu 11	2010054: 1474	1	14x2,5	Rikkoutu- nut	Villa?/ Puuvilla?	Toimikas (1/2)	z-kierre	Kude n. 0,5, loimi alle 0,5		
Isokatu 11	2010054: 1478	30	Isoin 30,5x12 pienin 1,5x2	Enim- mäkseen rikkoutu- nut	Peura- eläin?				Ompelei- den jälkiä.	
Isokatu 11	2010054: 1481	1	21x20	Hyvin säilynyt	Villa	Palttina 1/1	z-kierre ja s-kierre	n. 0,5	Ompeleita, joissa om- pelulanka edelleen näkyvillä. Mahdol- lisesti napinläpiä.	
Isokatu 11	2010054: 1482	1	7,5x4	Rikkoutu- nut	Villa		z-kierre	n. 1,5		
Isokatu 11	2010054: 1483	5	Isoin 10x7 pienin 4,5x1	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	s-kierre	n. 0,5	Sauma, jossa mahdol- lisesti jälkiä ompeleista. Mahdol- lisesti napinläpi.	
Isokatu 11	2010054: 1824	17	Isoin 32x17,5 pienin 4x4	Hyvin säilynyt	Villa	Toimikas 1/2	z-kierre	n. 1	Ompelei- den jälkiä.	Röijyy tai takki?
Isokatu 11	2010054: 2004	4	Isoin 16x9 pienin 3x2	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 0,5		Säkki tai muu sellainen?

Isokatu 11	2010054: 2005	3	Isoin 3x7,5 pienin 5x4	Osittain rikkoutu- nut	Mahdol- lisesti villa				Ompelei- den jälkiä.	Kengän sisusta
Isokatu 11	2010054: 2107	1	8,5x3,5	Enim- mäkseen rikkoutu- nut	Villa		z-kierre	n. 2–3,5		
Isokatu 11	2010054: 2187	1	5,5x3	Hyvin säilynyt	Villa		z-kierre ja s-kierre	n. 1		Nauha?
Isokatu 11	2010054: 2288	2	12x12,5 ja 13x11	Enim- mäkseen rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre ja s-kierre	n. 1	Ompelei- den jälkiä.	
Isokatu 11	2010054: 2289	2	11,5x7,5	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre ja s-kierre	n. 1	Mahdol- lisesti napinläpiä (tai reikiä).	
Isokatu 11	2010054: 2290	1	9x5,5	Rikkoutu- nut	Villa		z-kierre	n. 0,5–1,5		
Isokatu 11	2010054: 2292	1	11,5x4,5	Hyvin säilynyt	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 1,5–2		
Isokatu 11	2010054: 2293	1 tai 2?	8,5x5 ja 6,5x4,5	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 2		
Isokatu 11	2010054: 2430	1	6,5x5	Osittain rikkoutu- nut	Hevo- senkarva		s-kierre	n. 3–3,5		Nauha/ Lanka?
Isokatu 11	2010054: 2468	1	10x1	Hyvin säilynyt	Villa					Leikkuu- jätettä
Isokatu 11	2010054: 2469	1	14x7,5	Enim- mäkseen rikkoutu- nut	Villa		s-kierre	n. 2–3		Nauha?
Isokatu 11	2010054: 2470	1	22x23,5	Hyvin säilynyt	Villa	Toimikas 1/2	z-kierre	n. 1	Ompeleita, joissa ompelulanka edelleen näkyvillä.	
Isokatu 11	2010054: 2471	1	10x6,5	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/2	z-kierre	n. 1–1,5		
Isokatu 11	2010054: 2522	4	Isoin 11,5x8,5 pienin 4x1,5	Hyvin säilynyt	Villa?	Kudeneulos	z-kierre	n. 1	Saumoja.	
Isokatu 11	2010054: 2563	1	6,5x4	Osittain rikkoutu- nut	Villa		s-kierre	n. 2		Nauha?
Isokatu 11	2010054: 2597	1	14x4,5	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/1	z-kierre	n. 1,5	Ompelei- den jälkiä.	
Isokatu 11	2010054: 2598	1	10,5x6	Osittain rikkoutu- nut	Villa	Palttina 1/2	z-kierre	n. 1		
Isokatu 11	2010054: 3680	1	14x1,5	Hyvin säilynyt	Villa	Toimikas 2/2	z-kierre	alle 0,5		Nauha?

huopuneet tai rikkoutuneet tekstiilit ja rikkoutuneisiin lähes kokokaan rikkoutuneet, ja purkautuneet tekstiilit.

Eniten aineistossa on hyvin säilyneitä ja osittain rikkoutuneita tekstiileitä. Mikään neljästä kuntoluokasta ei kuitenkaan hallitse selkeästi aineistoa. Tekstiilien kunto vaikuttaa monessa tapauksessa olevan yhteydessä myös tekstiilien kokoon (taulukko 1). Aineiston isoimmat tekstiilit ja tekstiilipalat, joista suurin on 32 x 17,5 cm, ovat usein joko hyvin säilyneitä tai osittain rikkoutuneita. Nämä tekstiilit ovat usein myös tiiviisti kudottuja ja niissä on saatettu käyttää loimi- ja kudelankana samanlaista villalankaa. Tämä on omalta osaltaan voinut edistää tekstiilien säilymistä. Aineiston pienimmät tekstiilit ja tekstiilipalat, joista pienimmät ovat 1 x 2 cm, sisältyvät puolestaan usein enimmäkseen rikkoutuneisiin ja rikkoutuneisiin tekstiileihin. Nämä tekstiilit ovat saattaneet kulua kovassa käytössä, sillä näiden joukossa on paljon huopuneita tekstiileitä. Tähän ryhmään kuuluu myös tekstiileitä, joissa loimilanka ei ole enää nähtävissä. Loimilanka on voinut olla näissä tekstiileissä esimerkiksi kasvikuittua, minkä vuoksi se on säilynyt villaista kudelankaa huonommin.

Selvästi eniten aineistossa on villasta kudottuja tekstiileitä. Nämä tekstiilit on todennäköisesti valmistettu nykyaikaisten kangaspuiden kaltaisilla horisontaalisilla käsikangaspuilla (handloom) (Broudy 1979). Aineiston tekstiilejä on kudottu eri paksuisilla langoilla, joista paksuimmat ovat yli kolmen millimetrin ja ohuimmat alle millimetrin paksuisia. Loimi ja kudelanka ovat useammassa tekstiilissä samannäköisiä, mutta erona voi joissakin tapauksissa olla eri suuntaan kiertävä langankierre. Loimi- ja kudelangoista muodostuvista sidostyypeistä aineistossa esiintyy sekä toimikas- että palttinasidos-erityyppisiä. Muutamassa tekstiilissä saattaa esiintyä myös useampaa sidostyyppiä (taulukko 1).

Kudottujen kankaiden lisäksi aineistosta löytyy myös erilaisia nauhoja, joista suurin osa on valmistettu kiertämällä kuituja tai lankoja toistensa ympärille. Aineiston levein nauha (kuva

1) on luultavasti kudottu pirtanauhatekniikalla, sillä siitä voi erottaa selvästi toimikassidoksen, joka saadaan nauhaan tällä tekniikalla (Grömer 2016: 94). Aineistosta löytyy myös muutama huovuttamalla valmistettu tekstiili sekä sileällä neuleella neulottu tekstiili (kuva 2), joka on valmistettu todennäköisesti puikkojen avulla. Puikoilla alettiin Suomessa neuloa 1600-luvulta lähtien (Kaukonen 1985: 93; Koskennurmi-Sivonen 2009: 6).

Kuituanalyysiin valikoiduista yhdestätoista tekstiilistä yhdeksän paljastui materiaaaliltaan villaksi. Villa erottuu kuitunäytteessä pinnaltaan suomukuvioisena kuituna (kuva 3), jonka keskellä erottuu tummana kohtana eläinkuidulle tyypillinen medulla (Rast-Eicher 2016: 11–14). Villa on ollut 1600–1800-luvuilla hyvin yleinen materiaali ja siitä valmistettiin paljon erilaisia vaatteita, kuten hameita, housuja, takkeja ja röijyjä. Myös 1600–1700-luvuilla laaditut ylellisyysasetukset määräisivät, että varsinkin rahvaan tuli suosia kotimaista villaa (Lehtinen & Sihvo 1984).

Villan lisäksi kuituanalyysia tehdessä paljastui tekstiileistä myös muutamaa muuta materiaalia. Karkeista ja pitkiä kuituista kierretyistä nauhasta otettu kuitunäyte paljasti nauhan olevan hevosenkarvaa. Hevosenkarvalle ominaista on kuidun pinnalla villan tavoin erottuva suomukuviointi. Medulla on hevosenkarvassa kuitenkin tikaspuumainen (kuva 4), kun villassa se on puolestaan tasainen (Rast-Eicher 2016: 215–218). Toinen villasta poikkeava materiaali löytyi voimakkaasti huopuneesta ja useisiin palasiin rikkoutuneesta tekstiilistä otetusta kuitunäytteestä. Tässä näytteessä erottui pinnaltaan poikkiviivakuvioisia kuituja, joista yhden keskellä erottui tikaspuumainen medulla ja toisen keskellä helmimäisellä kuvioinnilla oleva medulla (kuva 5). Rast-Eicherin (2016: 233–23) teokseen verrattaessa lähimpänä tätä kuitua on peuraeläimen karva.

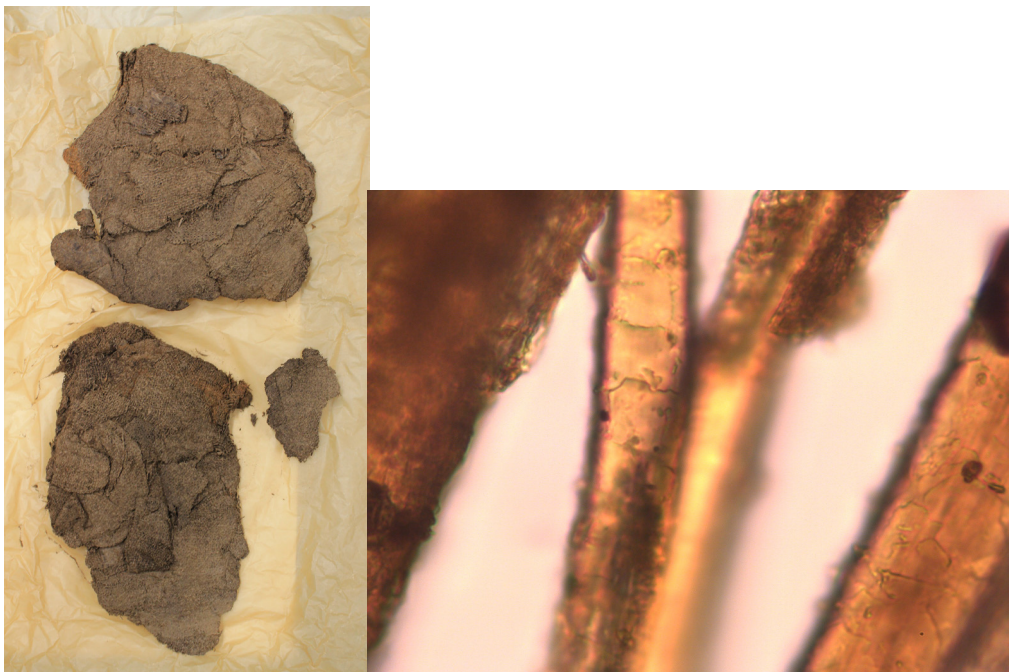
Pikisaaresta löydetyn tekstiilin ohuesta vuorikankaasta otettiin puolestaan näyte, jossa kuidun pinnalla erottui himmeästi kasvikuידulle ominaisia poikkiviivoja. Lisäksi Pikisaaresta löydetyn tekstiilin kuitunäytteestä paljastui

Kuva 1. Mahdollisesti pirtanauhatekniikalla valmistettu nauha KM2010054:3680. (Kuva: M. Anttila)

Kuva 2. Sileällä neuleella neulottu tekstiili oli materiaaliltaan villaa (KM2010054:2522). (Kuva: M. Anttila)

Kuva 3. Tekstiili KM2010054:2004 ja siitä otettu kuitunäyte, jossa erottuu villakuidulle ominainen suomukuviointi. (Kuvat: M. Anttila)

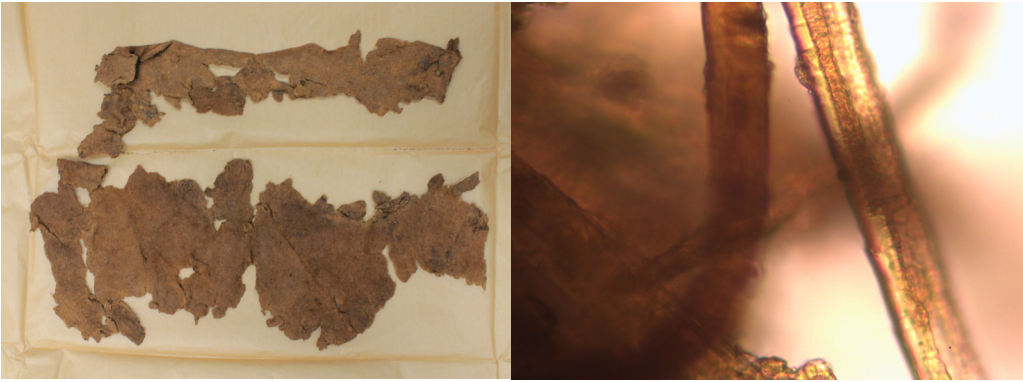

Kuva 4. Hevosenjouhista kierretty tekstiili KM2010054:2430 ja siitä otettu kuitunäyte, jossa erottuu kuidun tikaspuumainen medulla. (Kuvat: M. Anttila)

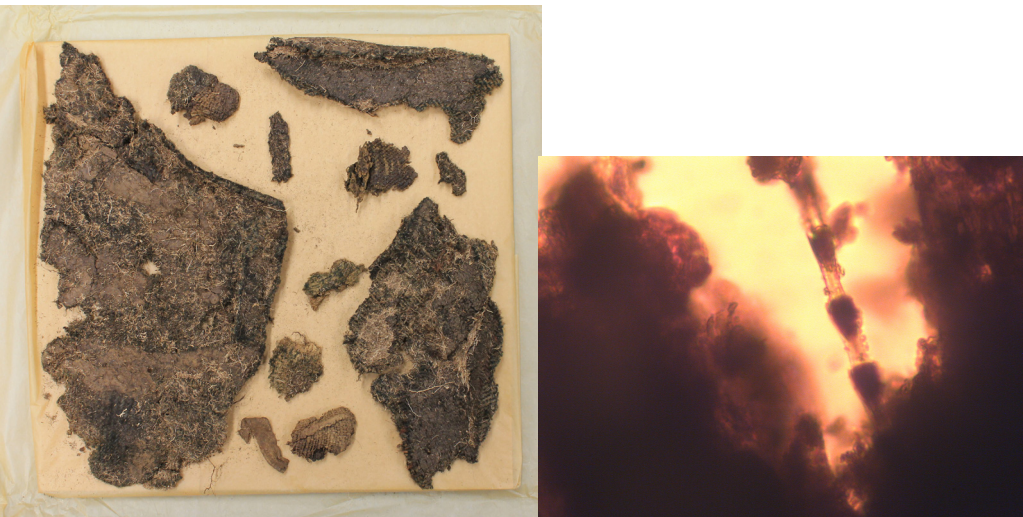
vasta mikroskoopilla katsottaessa ohut kuitu, jossa näkyi tummia, pallomaisia kohtia tasaisin välimatkoin (kuva 6). Lähimpänä tällaista kuitua on Rast-Eicherin (2016: 291, 294) teoksessa höyhenkuitu, joten sellainen saattaa tässäkin tapauksessa olla kyseessä. Koska höyhenkuituja erottui vain yksi, on se saattanut päätyä

vahingossa tekstiiliin esimerkiksi kotieläimenä pidetystä linnusta tekstiilin käytön aikoihin. Kuitu on voinut tarttua tekstiiliin myös maasta, kun tekstiili on hylätty tai unohdettu löytöpaikalleen.

Koska lähes kaikki aineiston tekstiilit ovat enemmän tai vähemmän rikkonaisia, on

Kuva 5. Mahdollisesti peuraeläimen karvaa sisältävä tekstiili KM2010054:1478 ja siitä otettu kuitunäyte, jossa erottuu helmimäinen medulla. (Kuvat: M. Anttila)

Kuva 6. Tekstiili KM2007112:116 ja siitä otettu kuitunäyte, jossa erottuu mahdollisesti höyhenkuitu. (Kuvat: M. Anttila)

niiden alkuperäisen käyttötarkoituksen selvittäminen haastavaa. Monet seikat viittaavat näiden tekstiilien olleen enimmäkseen vaatteita tai pukeutumiseen liittyviä tekstiileitä. Tekstiileissä on esimerkiksi paljon vaatteisiin viittavia yksityiskohtia, kuten napinläpiä, erilaisia ompeleita ja saumoja (taulukko 1). Osa tekstiileistä on myös huopunut vain toiselta puolelta,

jolloin tekstiilin huopuneempi puoli on saatanut olla kehoa vasten. Aineistossa on myös jonkin verran nauhoja, joita on 1600–1800-luvuilla käytetty muun muassa vaatteiden kiinnittiminä ja koristeina (Kaukonen 1985: 105; Suomi 2020: 10).

Tekstiilien löytökontekstit

Alueina Pikisaari ja Isokatu 11 ovat olleet varsin erilaisia. Pikisaari sijaitsee lähellä Oulun keskustaa, mutta on kuitenkin siitä hieman erillään. Pikisaarella on ollut monenlaista teollisuustoimintaan, joista yksi keskeisimmistä on ollut pienpoltto. Pikisaarella oli 1600–1700-luvuilla toiminnassa pikiruukki, jonka ympärille muodostui ruukin työntekijöistä ja heidän perheistään omanlaisensa pikiruukkiihyteisö. 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun pikiruukin työntekijät ja heidän perheensä muodostivat Pikisaaren asukkaista jo noin puolet. Työntekijöiden asuin- ja työtilat sijaitsivat myös aluksi aivan pikiruukin vieressä, mutta siirtyivät 1700-luvun lopulla hieman kauemmaksi palaneen ruukin uudelleen rakentamisen myötä (Hytinen et al. 2015: 27; Hytinen 2021: 101, 121, 167). Pikisaarella pikiruukilla oli siis hyvin keskeinen osa saaren ja sen asukkaiden elämässä.

Isokatu 11 kuului puolestaan jo 1600-luvulta lähtien Oulun ydinkeskustan alueeseen. Isokatu 11 sijaitsi tuolloin tulliaidan sisäpuolella ja sen läheisyydessä oli niin tulliportti kuin kirkkokin. Tämä teki alueesta varsin vilkkaan kulkuväylän sen lisäksi, että alue toimi asuinkorttelina. Isonkadun vuoden 2011 kaivausten yksiköt ajoittuvat enimmäkseen 1600–1800-luvulle (Oikarinen 2011). 1600-luvulla Isokatu 11:ssä asui mahdollisesti seppiä ja 1700–1800-luvuilla alue oli puolestaan kauppiaiden ja käsityöläisten asuinalueena (Enbuske 2006: 35; Palola 2006: 48; Salo 2006: 69; Sotakangas 2006: 84; Oikarinen 2011: 9, 14). Kun Pikisaarella asui pääasiassa pikiruukkiihyteistöön kuuluvaa väkeä, asui Isollakadulla jonkin verran monipuolisempi yhteisö.

Vaikka Pikisaari ja Isokatu 11 ovat olleet hyvinkin erilaisia alueita, niiden rakenne- ja esinelöydöt ovat keskenään hyvin samanlaisia. Pikisaarella vuoden 2007 kaivausten yhteydessä löydettiin osa salvoksellisen hirsirakennuksen puukehikosta ja Isonkadun vuoden 2010 kaivausten yhteydessä löydettiin merkkejä muun muassa erilaisista talous- ja

asuinrakennuksista. Sekä Pikisaarella että Isollakadulla tekstiileitä on löydetty nimenomaan rakennusten läheltä. Isollakadulta osa tekstiileistä löydettiin jopa aivan rakennusten sisältä (Ylimaunu 2008; Oikarinen 2011). Pikisaaren tekstiili löytyi maakerroksesta, jossa oli myös keramiikkapiippuja ja -astioita, lasipulloja ja -esineitä sekä metalliesineitä. Myös Isollakadulla tekstiileitä sisältäneiden kaikkiaan viidentoista kaivausyksikön löytöaineisto oli samanlaista (Ylimaunu 2008; Oikarinen 2011).

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiilien löytökonteksttien samankaltaisuuksista päätellen, tekstiilit ovat voineet olla samankaltaisessa käytössä ja päätyä löytöpaikoilleen samalla tavoin. Pikisaaresta löydetty tekstiili on saattanut kuulua jollekin ruukin työntekijälle tai hänen perheenjäsenelleen. Osassa tekstiilikappaleita erottuu myös paksu, voimakkaasti pieltä tuoksuva kerros, joka on voinut tarttua tekstiiliin esimerkiksi töitä tehdessä tai ruukin palon yhteydessä 1800-luvulla (Ylimaunu 2008: 1–2). Yleensä tekstiilit pyrittiin 1600–1800-luvuilla käyttämään mahdollisimman loppuun. Esimerkiksi vanhentuneita tekstiileitä saatettiin antaa palvelusväelle, rikkinaisista tekstiileistä voitiin tehdä jotain uutta ja täysin korjauskelvottomat tekstiilit saatettiin repiä muun muassa luppuseoksiin (Lipkin 2015: 43). Koska Pikisaaren tekstiili on löydetty jätekuoppaa muistuttavasta paikasta, on se saatettu heittää tarpeettomana pois. Kyseinen tekstiili on voinut rikkoutua niin, ettei sitä ole voitu enää hyödyntää.

Myös Isollakadulla tekstiilit ovat voineet kuulua alueen asukkaille, ja niitä on voitu käyttää ja säilyttää läheisissä rakennuksissa. Nämä tekstiilit ovat voineet päätyä maahan, kun rakennus on purettu tai jos rakennus on palanut. Pikisaaren tekstiilien tavoin Isollakadullakin tekstiileitä on saatettu heittää tarpeettomina pois tai ne on voitu unohtaa rakennukseen. Isollakadulla asukkaat ovat saattaneet olla myös Pikisaaren asukkaisiin verrattuna vauraampia, jolloin uusien tekstiilien ostaminen ja vanhojen tekstiilien poisheittäminen on voinut olla helpompaa.

Tutkitut tekstiilit ja pukeutuminen Oulussa 1600–1800-luvuilla

Pukeutumista ohjasivat monet tekijät 1600–1800-luvuilla. Yksi näistä tekijöistä oli käytännöllisyys. Niin miesten kuin naistenkin pukujen tuli olla käytännöllisiä, kestäviä ja suojata riittävästi säältä ja työnteolta. Esimerkiksi talvisin suosittiin villaisia vaatteita ja kerrospukeutumista, kun kesäisin puolestaan pukeuduttiin kevyempiin materiaaleihin (Kaukonen 1985: 55–56). Arki- ja juhlapäivät tarvitsivat myös omat vaatteensa. Juhlapäiviä ei sopinut viettää tavallisissa arkivaatteissa, vaan juhlapäiville oli omat siistit vaatteensa (Kaukonen 1985: 17, 19–25).

Kuten nykyäänkin, myös 1600–1800-luvuilla vaatteiden ja pukeutumisen avulla välitettiin muille viestejä itsestään ja omasta identiteetistään. Esimerkiksi vaatteiden värit, materiaalit ja mallit saattoivat kertoa siitä, minkä ikäinen tai kuinka varakas henkilö on kyseessä (Kaukonen 1985; Lehtinen & Sihvo 1984). Myös eri säädyt pyrittiin erottamaan toisistaan vaatteiden ja pukeutumisen avulla ja 1600–1700-luvulla säädetyissä ylellisyysasetuksissa oli ohjeistukset sille, miten kunkin säädyn jäsenen tuli pukeutua. Rahvaan tuli näiden ohjeistusten mukaan suosia kotimaisesta villasta itse valmistettuja vaatteita. Muodikkaampi pukeutuminen ja arvokkaampien materiaalien käyttö oli puolestaan sallittua lähinnä säätyläisten keskuudessa (Lehtinen & Sihvo 1984; Kuokkanen 2014: 39; Suomi 2020: 9). Vaatteiden ja pukeutumisen avulla saattoi siis helposti tunnistaa eri säätyjen jäsenet toisistaan. Nykyaikana, jolloin pukeutuminen on paljon vapaampaa, tällaisten vaatteiden välittämien viestien tulkitseminen on paljon hankalampaa. Vaatteiden merkitys identiteetin ilmentäjänä on kuitenkin säilynyt myös nykypäivänä.

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiilit ovat todennäköisesti olleet aikoinaan rahvaan käytössä. Kuten aikaisemmin mainittiin, Pikisaarella asui pikiruukin työntekijöitä ja Isolakadulla seppiä, kauppiaita ja käsityöläisiä

eli molemmilla alueilla on tekstiilien käytön aikaan 1600–1800-luvuilla asunut pääasiassa rahvasta. Se, että suurin osa aineiston tekstiileistä on materiaaliltaan villaa, tukee myös ajatusta siitä, että tekstiilit olisivat olleet rahvaan käytössä. Kaivauksilta ei myöskään löydetty arvokkaammista materiaaleista valmistettuja tekstiileitä, joita säätyläiset saivat käyttää.

Jos Pikisaaren ja Isonkadun tekstiilit ovat olleet vaatteita, ovat ne todennäköisesti toimineet käyttönsä aikaan päällysvaateina. Päällysvaatteet tehtiin usein paksummista materiaaleista, kuten villasta. Alusvaateina käytetyissä liinavaatteissa suosittiin puolestaan pellavan kaltaisia kevyempiä materiaaleja (Lehtinen & Sihvo 1984). Aineiston paksuimmat villatekstiilit ovat saattaneet toimia ulkotai työvaateina, ja niitä on voitu pitää kylmemmillä keleillä. Ohuempia villatekstiileitä on puolestaan voitu pitää sisätiloissa tai lämpimämmillä keleillä. Päällysvaatteet ovat myös olleet niitä vaatteita, jotka ovat näkyneet muille ja kertoneet jotain käyttäjästänsä. Näin ollen myös aineistossa voi olla tekstiileitä, jotka ovat välittäneet viestejä käyttäjästänsä ja käyttäjänsä identiteetistä.

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiilien tarkka tunnistaminen on haastavaa tekstiilien kunnan vuoksi. Materiaalit, valmistustavat ja tekstiilikappaleiden muodot voivat kuitenkin auttaa päättämään tekstiilien käyttötarkoituksen. Yksi aineiston helpoiten tunnistettavia tekstiileitä on Isoltakadulta löydetty huovuteista ja selkeästi kengän muotoa mukailevista paloista muodostuva tekstiilikokonaisuus (kuva 7). Esimerkkinä tekstiilistä, jonka tunnistamisessa erityisesti tekstiilin materiaali, valmistustapa ja muoto toimivat apuna, voisi puolestaan mainita erään Isoltakadulta löydetyn tekstiilikokonaisuuden. Tämä tekstiilikokonaisuus sisältää villasta kudottuja, isoja ja kiilamaisia tekstiilikappaleita, mistä päätellen kyseessä voi olla jonkinlainen takki tai röijy.

Kuva 7. Kengän muotoa mukailevia tekstiilikappaleita tekstiilikokonaisuudessa KM2010054:2005. (Kuva: M. Anttila)

Pohdintaa

Siinä missä tekstiili- ja kuituanalyysi toimivat hyvänä apuna tekstiilien tunnistamisessa, tarjoaa kontekstianalyysi näkökulmia myös tekstiilien käyttäjiin ja löytöpaikkaan päätymiseen liittyen. Vaikka Pikisaari ja Isokatu 11 ovat alueina olleet ja ovat edelleen varsin erilaisia, ovat alueilta löydetyt tekstiilit voineet olla hyvinkin samanlaisessa käytössä. Niin Pikisaarella kuin Isollakadullakin asukkaat ovat muodostuneet lähinnä tavallisesta rahvaasta ja tekstiilien kanssa samoilta kaivauksilta tehdyt löydöt ovat myös hyvin samankaltaisia molemmilla alueilla. Sekä Pikisaarella että Isollakadulla tekstiilit ovat myös saattaneet päätyä löytöpaikkaansa tarkoituksella hylättyinä.

Pikisaaren ja Isonkadun tekstiileissä voi jollain tavalla yhä havaita 1600–1800-luvun pukeutumistavat sekä ylellisyysasetusten ja säätyjaon vaikutukset. Koska Pikisaarella ja Isollakadulla on asunut aikoinaan enimmäkseen rahvasta, voisi se osaltaan selittää sitä, että aineiston tekstiileistä suurin osa on materiaaliltaan villaa. Villa materiaalina tukee myös ajatusta siitä, että aineiston tekstiileitä on

käyttänyt nimenomaan rahvas. Paksut materiaalit kertovat tekstiilien olleen todennäköisesti päällysvaatteita, jolloin kyseiset tekstiilit ovat saattaneet kertoa myös käyttäjänsä asemasta, säädystä, varakkuudesta tai iästä.

Kaiken kaikkiaan Pikisaaren ja Isonkadun tekstiileitä tutkimalla saatiin lisää tietoa itse tutkittavista tekstiileistä, niissä käytetyistä materiaaleista ja valmistustavoista. Kontekstianalyysi tarjosi lisäksi mielenkiintoisen näkökulman pohtia tekstiilien mahdollista käyttöä ja käyttäjiä sekä päätymistä löytöpaikkaansa. Mielenkiintoista oli lisäksi huomata 1600–1800-luvuilla pukeutumista ohjaavien tekijöiden vaikutuksen tutkittavissa tekstiileissä. Tutkimusta voisi jatkossa myös laajentaa esimerkiksi vertailemalla perukirjamerkintöjä ja tekstiililöytöjä toisiinsa.

Bibliografia

- Anttila, M. 2022. Tekstiilit ja pukeutuminen 1600–1800-luvuilla Suomessa – Tarkastelussa Oulun kaupunkikaivausten tekstiililöydöt. Pro gradu -tutkielma. Oulun Yliopisto, Arkeologia.
- Broudy, E. 1979. *The Book of Looms*. Lontoo: Studio Vista.
- Enbuske, M. 2006. Oulu 1600-luvulla: perustamisesta isoonvihaan. R. Satokangas (toim.) *Oulun vuosisadat 1605–2005*. 28–43. Oulu: Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys, Oulun yliopiston historian laitos.
- Grömer, K. 2016. *The Art of Prehistoric Textile Making – The development of craft traditions and clothing in Central Europe*. Wien: Natural History Museum Vienna.
- Hyttinen, M. 2021. *Ajan multaamat muistot – Historiallisen arkeologian tutkimus Oulun Pikisaaren pikiruukista, ruukkiyhteisöstä ja maailmankuvasta 1640-luvulta 1890-luvulle*. Studia Archaeologica Septentrionalia 7.
- Hyttinen, M., Ylimaunu, T., Kallio-Seppä, T. & Mullins, P. R. 2015. Pien poltto ja käsityöläisyyttä – Materiaaliset muistot Oulun Pikisaaren pikiruukkiyhteisöstä. P. Häkälä (toim.) *Teollisuusperintö & teknologiat ja niiden tutkimus*: 27–41. Helsinki: Suomen arkeologinen seura.
- Kaukonen, T.-I. 1985. *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2006. *Neulonnan perusteet*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen työpapereita 3. Helsingin yliopisto, Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.
- Kuokkanen, T. 2014. *Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Piikojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, historiatieteet.
- Lehtinen, I. & Sihvo, P. 1984. *Rahwaan puku*. Helsinki: Museovirasto.
- Lempiäinen, P. 2016. *Vaatteet, muoti ja asema: Oululaisten pukeutuminen 1600-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Suomen ja Pohjoismaiden historia.
- Lipkin, S. 2015. Hautatekstiilien käyttö ja valmistus varhaismodernissa Suomessa – Näkökulmia uskonnollisiin ja sosiaalisiin merkityksiin. P. Häkälä (toim.) *Arkeologipäivät 2015. Teollisuusperintö & teknologiat ja niiden tutkimus*: 42–55. Helsinki: Suomen arkeologinen seura.
- Lipkin, S. & Kuokkanen, T. 2014. Man buried in his everyday clothes – attire and social status in early modern Oulu. S. Lipkin & K. Vajanto (eds.) *Focus on Archaeological Textiles: Multidisciplinary Approaches*: 40–53. Monographs of the Archaeological Society of Finland 3. http://www.sarks.fi/masf/masf_3/MASF3_03_Lipkin_Kuokkanen.pdf.
- Oikarinen, T. 2011. Oulu Isokatu 11, I/28/1, (OIK-10) Kaupunkiarkeologinen koekaivaus 10.5.-23.5.2010 ja kaivaus 24.5-25.7.2010 ja 9.8.-24.8.2010. Tutkimusraportti. Museovirasto.
- Palola, A.-P. 2006. Oulu 1700-luvulla, kaupan vapautumisen vuosisadalla. R. Satokangas (toim.) *Oulun vuosisadat 1605–2005*: 44–59. Oulu: Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys, Oulun yliopiston historian laitos.
- Rast-Eicher, A. 2016. *Fibres – Microscopy of Archaeological Textiles and Furs*. Volume 36. Budapest: Archaeolingua.
- Salo, M. 2006. Oulu laivojen ja tervan vuosisadalla (1809–1879). R. Satokangas (toim.) *Oulun vuosisadat 1605–2005*: 60–80. Oulu: Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys, Oulun yliopiston historian laitos.
- Satokangas, R. 2006. Teollistuva Oulu (1880–1919). R. Satokangas (toim.) *Oulun vuosisadat 1605–2005*: 81–103. Oulu: Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys, Oulun yliopiston historian laitos.
- Suomi, L. 2020. *Nauhat Hailuodon vanhan kirkon haudoissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, arkeologia.
- Ylimaunu, T. 2008. Oulun Pikisaaren kaivaustutkimukset vuonna 2007. Tutkimusraportti. Oulun yliopisto, Arkeologian laboratorio.

FM Marika Anttila on valmistunut vuonna 2022 Oulun yliopistosta pääaineenaan arkeologia.
marika.anttila@hotmail.com